

AQRAR SAHƏNİN İNKİŞAF STRATEGİYASI

İ.D.ABASOV

kənd təsərrüfatı naziri, iqtisad elmləri namizədi

Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsində, sosial-iqtisadi problemlərin həllində, dinamik inkişafın təmin edilməsində aqrar sahə həlledici rola malikdir.

Milli iqtisadiyyatımız ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən rəqabətqabiliyyətli və dünya standartlarına uyğun qoyduğu möhkəm bünövrə üzərində stabil inkişaf etməkdə davam edir. Tarixin sınağından çıxmış Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı, ölkə prezidenti İlham Əliyevin son bir ildə aqrar bölməyə göstərdiyi diqqət, əldə edilən nəticələr, inkişaf strategiyasının sabahına nikbin baxmağa tam əsas verir.

Respublikamızda kənd təsərrüfatının inkişafına böyük önəm verilməsi və ölkənin iqtisadi siyasətində aqrar sahənin prioritetliyə malik olması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Artıq aqrar sahədə aparılan islahatlar nəticəsində respublikada bazar iqtisadiyyatına uyğun təsərrüfatçılıq sistemi formalaşdırılmış, kənd təsərrüfatında böhranın qarşısı alınmış və ayrı-ayrı sahələr üzrə məhsul istehsalının artımına nail olunmuşdur. Lakin əldə olunan müsbət nəticələr rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatı istehsalının yaradılması üçün tam normal mühitin formalaşması demək deyildir. İstehsal və əmək ehtiyatlarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, lizinq xidmətinin təşkili, kreditləşmə və investisiya siyasətinin həyata keçirilməsi, emal sənayesinin inkişaf etdirilməsi, aqrar bazarın formalaşdırılması, marketing, menecment və informasiya yayımı xidməti sahələrinin təşkili, təchizat və infrastruktur sistemlərinin yaradılması, əhalinin gəlirlərinin artırılması və s. çoxsaylı problemlərin həllinə nail olunmadan rəqabətə davamlı aqrar-ərzaq kompleksini formalaşdırmaq mümkün deyildir. Bunun üçün aqrar sahənin inkişaf strategiyasının hazırlanması və uğurla həyata keçirilməsi günün vacib məsələlərindən biridir.

Son illərdə Çin, Cənubi Koreya, İndoneziya və s. ölkələrin yüksək inkişaf təcrübəsi göstərir ki, aqrar sahəyə ölkə iqtisadiyyatının prioritet sahəsi kimi yanaşılması və

onun makroiqtisadi baxımdan tənzimlənməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir və yalnız bu halda iqtisadi artım təmin oluna bilər.

Kənd təsərrüfatında ümumi daxili məhsulun həcmnin artırılmasının mühüm yolu iqtisadi tərəqqinin təmin olunmasına yönəlmiş tədbirlərin işlənilib həyata keçirilməsindən ibarətdir. Bu baxımdan iqtisadi tərəqqiyə təsir göstərən bir neçə amilə nəzər yetirək.

İqtisadi tərəqqiyə birbaşa təsir göstərən birinci makroiqtisadi amil – sahələrarası nisbətin pozulmasıdır. Kənd təsərrüfatı məhsulları ilə sənaye malları arasında hələ də davam edən qiymət qeyri-mütənəsibliyi aqrar sahənin inkişafında arzuolunmaz meyllərin genişlənməsinə gətirib çıxarır. Bu aqrar sahənin maliyyə vəziyyətinin ağır olmasının əsas səbəblərindən biri kimi qiymətləndirilə bilər. Qiymət mütənəsibliyi bir sıra qərb ölkələrində də mövcuddur, lakin həmin ölkələrdə kənd təsərrüfatında məhsuldarlıq səviyyəsinin yüksək olması səbəbindən orada bu qeyri-mütənəsiblik özünü kəskin şəkildə biruzə verə bilmir.

Bir çox ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bazarın özünü tənzimləməsi, sərbəst qiymətqoyma prinsipləri aqrar bazarın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi, yerli əmtəə istehsalçılarına dövlət dəstəyinin verilməsi və idxal-ixrac balansının tənzimlənməsi ilə əldə olunmalıdır.

İqtisadi tərəqqiyə və bütövlükdə aqrar sahənin davamlı inkişafına təsir göstərən ikinci makroiqtisadi amil – əhalinin tədiyə qabiliyyətinin səviyyəsidir. Bu göstərici ailə təsərrüfatının hər üzvünə ay ərzində düşən ehtiyatların orta miqdarına əsasən qiymətləndirilir. Hazırda keçid dövrünü yaşayan keçmiş sovet ölkələrinin əksəriyyətində ölkə əhalisinin çox hissəsi normal qidalanmaq üçün vəsait çatışmazlığı ilə qarşılaşır. Bunun başlıca səbəbi kənd təsərrüfatında sərf olunan əməyin qiymətinin çox aşağı olmasıdır, başqa sözlə, hazırda bütövlükdə iqtisadiyyatda orta əmək haqqının səviyyəsi ilə müqayisədə aqrar sahədə əməyin qiyməti xeyli dərəcədə aşağıdır.

İqtisadiyyatın sahələri üzrə, o cümlədən

sənaye üzrə orta göstərici ilə müqayisədə belə kənd təsərrüfatında çalışan işçilərin real gəlirlərinin aşağı səviyyədə olması da kənd yerlərində yaşayan əhəlinin həyat səviyyəsinin real təzahürü kimi qiymətləndirilməlidir.

Kənddə işsizliyin mövcudluğu və sosial-iqtisadi problemlərin olması cəmiyyətdə də ciddi problemlərin yaranmasına səbəb olur. Beynəlxalq təşkilatlar da məşğulluq və gəlirlər sahəsində neqativ proseslərin yayılmasının yol verilə bilən hədlərini səciyyələndirərkən əsas meyar kimi işsizlik və yoxsulluq göstəricilərinin təqribən 10% səviyyəsində olmasını məqbul sayırlar. Ona görə də aqrar sahədə əmək tutumlu, ixrac yönümlü sahələrin inkişafı real işsizlik göstəricisi yol verilə bilən maksimum hədd hüdudunda olmasına (10-11%).əsaslı şərait yaradılmalıdır.

Keçid dövrünün ilk illərində yaranmış işsizlik problemi islahatların birinci mərhələsində həyata keçirilmiş tədbirlər, o cümlədən torpağın və əmlakın özəlləşdirilməsi nəticəsində müəyyən mənada yumşaldıldı. Bu reallığın nəzərə alınması fiziki şəxs statuslu ailə təsərrüfatlarının üstünlük təşkil etdiyi bir mühitdə əmək qabiliyyətli yaşda olub, öz təsərrüfatında işləyən insanlara müvafiq statusun verilməsini tələb edir. Hazırda qüvvədə olan məşğulluq qanununa əsasən, bu cür əhali məşğul əhali hesab edilmir, onlara əmək stajı hesablanmır və bu adamlar əmək pensiyası almaq imkanından məhrumdurlar. Onlar sosial və tibbi sığortaya cəlb olunmurlar. Həyatıyanı təsərrüfatdan əldə edilən məhsullar əksər hallarda ailənin özünün ərzaq tələbatını ödəməyə yönəldiyindən bu sahədəki iş yerləri iqtisadi xarakter daşıyır.

Kənd ərazilərinin inkişaf perspektivliyi, kəndlərdə gənclərin yaşayıb-yaşamayacağından asılı olaraq qiymətləndirilir. Aparılan sorğular göstərmişdir ki, kənd məktəblərinin məzunlarının yalnız 30%-ə qədər gələcəkdə öz həyatlarını kənddə yaşamaq və işləməklə əlaqələndirmək istəyirlər. Bunun gözə görünən tərəfi kəndin sosial iqtisadi problemləri ilə əlaqələndirilsə də, digər mühüm mətləblər də meydana çıxır. Orta məktəblərdə kənd təsərrüfatı təmayüllü dərslərin keçirilməməsi, keçid dövründə kənd təsərrüfatı peşə yönümlü orta ixtisas məktəblərinin və texnikumların fəaliyyətlə-

rinin dayandırılması və yaxud istiqamətlərinin dəyişdirilməsi problemin ortaya çıxmasında mühüm rol oynamışdır. Bu baxımdan ölkənin aqrar yönümlü yeganə ali məktəbi sayılan Gəncədəki Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının imicinin yüksəldilməsinə ehtiyac da diqqəti çəkən məsələlərdəndir.

Digər mühüm məsələ gənclərin kənddə məskunlaşması problemidir. Qərb ölkələrində də bu problem daim diqqət mərkəzindədir. Məsələn, Fransada «Kənd əraziləri haqqında» qəbul edilmiş qanunun birinci maddəsi gənclərin kənddə məskunlaşması üçün görülən tədbirlərin siyahısından başlanır. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafının Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)» xüsusilə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu fərmandan irəli gələn çoxsaylı tədbirlərin həyata keçirilməsi XXI əsr Azərbaycan kəndinin və aqrar sahənin dayanıqlı inkişafına əsas ola bilər.

Aqrar sahədə həllini gözləyən çoxsaylı problemlərin tez bir zamanda və ardıcıl surətdə aradan qaldırılması uzunmüddətli inkişaf strategiyasının işlənib hazırlanmasından bilavasitə asılıdır. Kənd təsərrüfatı strategiyasını aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsinə yönəlmiş tədbirlər sistemi olmadan təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Müasir şəraitdə aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi sistemli və ardıcıl xarakter daşımaqla kənd təsərrüfatında səmərəliliyin yüksəldilməsi üçün yetərli olan kompleks amilləri özündə əks etdirməli və onun sıçrayış xarakterli inkişafına zəmin yaratmalıdır. Bunun üçün ilk növbədə dövlət tənzimlənməsi aşağıdakı məsələlərin həllinə yönəldilməlidir:

- aqrar sahədə iqtisadi gərginliyin azaldılmasına yardım göstərilməsi;
- aqrar sahədə çalışan işçilərin peşə biliklərinin artırılması; bütövlükdə kənd əhəlinin alıcılıq qabiliyyətli tələbinin stimullaşdırılması;
- aqrar sahənin rəqabətdavamlılığının təmin olunması və antiinhisar tənzimlənməsinə yönəlmiş tədbirlərin səmərəliliyinin yüksəldilməsi;
- regionlarda aqrar bazar infrastrukturlarının formalaşdırılmasına yardım göstərilməsi.

məsi;

- əmtəə intervensiyaların həyata keçirilməsi yolu ilə aqrar bazar konyunkturunun stabiləşdirilməsi;
- kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalının maliyyə ehtiyatlarına olan tələbatının ödənilməsinə şərait yaradılması;
- kəndin sosial inkişaf məsələlərinin həllinin sürətləndirilməsi.

Aqrar sahəyə dair qəbul edilmiş qanunların onun inkişaf strategiyasına uyğunlaşdırılması son nəticədə rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı istehsalının formalaşdırılmasına və inkişafına, məhsul istehsalının rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsinə əlverişli şərait yaradacaqdır.

Qloballaşmaqda olan dünyada qarşıdakı 10-15 il ərzində ölkənin inkişafına ərzaq müstəqilliyinin təmin edilməsi baxımından yanaşılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İlk növbədə aqrar sahənin başlıca vəzifəsi ölkə əhalisini yüksək keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə təmin etməkdən ibarət olmalıdır. Bu özlüyündə, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasını, əhalinin bütün kateqoriyalarının məqbul qiymətlərlə, fizioloji normalar üzrə əsas qida məhsullarına olan ehtiyaclarının ödənilməsini nəzərdə tutur.

Kənd təsərrüfatında ekoloji cəhətdən təmiz məhsul istehsalı da aqrar sahənin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdəndir. Təbii ki, bunun üçün mütərəqqi texnologiyaların son nailiyyətlərinin tətbiqinə və kənd təsərrüfatının maddi-texniki ehtiyatlara olan tələbatının ödənilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Ekoloji təmiz məhsullar istehsalına çəkilən xərclər artıq olduğundan onların qiymətlərinin də nisbətən yüksək olmasını nəzərə alaraq bu zaman ölkə əhalisinin alıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsi sahəsində müvafiq tədbirlər görülməli, əhalinin real gəlirlərinin artırılmasına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Araşdırmalar göstərir ki, ölkədə ekoloji təmiz məhsul istehsalının təşkili azı 10-15 ilə başa gələ bilər. Ölkədə ərzaq bolluğunun yaradılması və real aqrar-ərzaq bazasının fəaliyyət göstərdiyi şəraitdə ekoloji təmiz məhsul istehsalı və istehlakını təmin etmək olar. Azərbaycanın təbii şəraiti aqrar sahənin ixrac potensialının ilk növbədə üzüm, pambıq, meyvə, tərəvəz, konserv

məhsulları, şərab məhsulları, tütün məhsulları, yun, barama və s. ilə formalaşdırılmasına imkan verir.

Qarşıdakı dövrdə aqrar sahənin qarşısında duran ən ümdə məqsəd – kənddə əsaslı sosial dəyişikliklərin həyata keçirilməsidir. Bu dəyişikliklər ölkə iqtisadiyyatının digər sahələri ilə müqayisədə kənddə sosial və istehsal infrastrukturunun keyfiyyətinin yüksəldilməsi, əhalinin gəlirlərinin dünyanın inkişaf etmiş ölkələrindəki səviyyəyə yaxınlaşdırılması, bütövlükdə kənddə əlverişli əmək və həyat şəraitinin yaradılmasına imkan verəcəkdir.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün ilk növbədə aqrar siyasətdə ölkə iqtisadiyyatında yaranmış sahələrarası nisbətlərə yenidən baxılması tələb olunur.

Aqrar sahənin inkişaf strategiyasının əsasını elmi-texniki tərəqqinin ən yeni nailiyyətlərinin tətbiqinin stimullaşdırılması məsələləri təşkil etməlidir. XXI əsrdə elmi-texniki tərəqqi yalnız yeni əmək vasitələri, maşın və texnologiyalarla məhdudlaşmayıb, insanın özü də daxil olmaqla məhsuldar qüvvələri, digər tərəfdən, yeni istehsal münasibətlərini, ilk növbədə təsərrüfatçılığın təşkilatı forma və metodlarını da əhatə edəcəkdir.

XXI əsrdə kənd təsərrüfatı istehsalının texnoloji baxımdan yeniləşməsinin və inkişafının əsas mənbəyini aqrar elminin inkişafı təşkil edəcəkdir. Maliyyə, intellektual və material ehtiyatları tələb edən elm-tutumlu texnologiyaların inkişafı fundamental elmin yeni təşkilatı formalarının yaradılmasını, istehsalçı müəssisələrin üfqi və şaquli kooperasiyasını nəzərdə tutur.

Minimum istehsal xərcləri müqabilində insanların sağlamlığını, eləcə də ətraf mühit üçün maksimum təhlükəsizliyin təmin edilməsi şərtlə bioloji cəhətdən qiymətli ərzaq məhsulları və xammal istehsalını təmin edən innovasiyalar yaratmaq yenə də aqrar sahənin yüksək elmi təminatından bilavasitə asılı olacaqdır. Bu zaman bir məsələni də nəzərə almaq lazımdır ki, dünya iqtisadiyyatının inkişafının müasir mərhələsində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalında artımın 2/3 hissəsi innovasiyalara əsaslanan inkişaf modelindən istifadə edilməsi hesabına təmin olunur. Ona görə də bu sahəyə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin

tətbiqi əsasında aqrar istehsalın təkmilləşdirilməsi, elmi, texnoloji və bazar innovasiyasını əhatə edən informasiya texnologiyalarından sahənin bütün subyektlərinin paritet əsaslarla istifadə edə bilməsinə əsaslanacaqdır. Təbiidir ki, bu zaman elmi yeniliklər bazarı xeyli genişlənməlidir. Bütün bunlar müvafiq sahələr üzrə regional informasiya yayım mərkəzlərinin yaradılması, eləcə də aqrar sahədə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin informasiya ilə təmin edilməsi üçün çoxsahəli xidmətlərin təşkil olunmasını nəzərdə tutur. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bu sahədə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları ixracı üzrə dünya bazarında 3-cü yeri tutan Hollandiyanın təcrübəsindən geniş istifadə olunmasına ehtiyac duyulur. Bu ölkə son 20 ildə ETT və elmi-texniki nailiyyətlərinin ən son nəticələrinin istehsalata geniş tətbiqi, məhsuldarlığın yüksəldilməsi, ekoloji təmiz məhsul istehsalı, kənd təsərrüfatında rəqabətə davamlılığının təmin olunması nəticəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişdir.

Bu baxımdan ölkəmizdə elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadə edilməsi nəticəsində aqrar sahədə əmək məhsuldarlığı, məhsulun bir vahidi üçün sərf edilən ehtiyatlar kimi mühüm göstəricilər yaxşılaşdırılmalıdır. Məhz bu yolla aqrar əmtəə istehsalçılarının gəlirlərinin artırılmasına, kənd əhalisinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına, bütövlükdə kəndin sosial sferasının inkişafına nail olmaq mümkündür.

Regionlarda kəndin sosial sferasının inkişafı zərurəti buraya xüsusi diqqətin yetirilməsini labüdləşdirmişdir. Ölkə Prezidentinin məlum fərmanı ilə təsdiqlənən «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)» həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan kəndin sosial həyatında əsaslı nailiyyətlər əldə olunması üçün nazirliyin qarşısında duran ən vacib məsələləri aşağıdakı kimi səciyyələndirmək olar:

- kənd təsərrüfatında əmək məhsuldarlığının və son məhsulun sahələrarası bölgü nisbətlərinin dəyişməsi əsasında əməyin gəlirlilik səviyyəsinin artırılması, kəndli gənclərin kənd yerlərində sahə ixtisaslarından başqa digər zəruri ixtisaslar üzrə, orta təhsil almalarına şərait yaradılması və sonrakı mərhələlərdə onların ali təhsil-

lə yiyələnməsinin stimullaşdırılması; bu zaman kənd təsərrüfatı təmayüllü təhsilə xüsusi diqqət yetirilməsi vacibdir. Texnologiya və iqtisadiyyatda kadrların peşə təhsili və yeni peşələrə yiyələnməsi prosesinin fasiləsizliyi təmin edilməli, bu məqsədlə müasir metodlardan və texniki vasitələrdən istifadə edilməlidir;

- dövlətin iştirakı ilə aqrar sahədə çalışan işçilərə məsləhətlər verilməsi üçün daimi fəaliyyətdə olan texnoloji, konyunktur informasiya sistemlərinin yaradılması;
- kəndli ailələrin kiçik yaşayış məntəqələrində, ucqar dağ rayonlarında məskunlaşmasının stimullaşdırılması ilə yanaşı mövcud orta və iri kəndlərin daha da inkişaf etdirilməsi, onların şəhərlə əlaqəsi genişləndirilməlidir;
- kəndlərdə özünüidarənin rolunun daha da artacağı nəzərə alınaraq müvafiq hüquqi və iqtisadi baza yaradılmalı və təkmilləşdirilməlidir;
- bazar münasibətləri dəstəklənməli və sahələrarası münasibətlər tənzimlənməlidir. Bu, ölkənin ərzaq təminatının xüsusi əhəmiyyət kəsb etməsi ilə bağlıdır.

Aqrar sahədə geniş miqyaslı istehsalın qurulması, təbii-iqtisadi şəraitin regionlar üzrə müxtəlifliyi, şəhərlə kənd arasında məsafənin uzaqlığı nəzərə alınaraq məhsulun daşınması ilə bağlı xərclərinin azaldılmasına, yerli əmtəə istehsalçılarının gəlirlərinin artırılmasına, kənd əhalisinin alıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsinə aqrar bazar münasibətlərinin inkişafının ən mühüm şərti kimi xüsusi əhəmiyyət verilməlidir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, əhalinin gəlirlərinin artırılmasına yönəldilən tədbirlər əmək haqqının, dövlət tərəfindən verilən müavinətlərin, pensiyaların və digər transferlərin artırılması ilə yanaşı əmək qabiliyyətli əhalinin səmərəli məşğulluğunun təmin edilməsi əlverişli şəraitin formalaşdırılmasından da əsaslı surətdə asılıdır. Əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə tələbatının stimullaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının qiymətlərinin tənzimlənməsi də diqqəti cəkbən məqamlardandır.

Aqrar sahəyə investisiya ümumi daxili məhsulda aqrar sahənin xüsusi çəkisinə müvafiq olmalıdır. Bu halda aqrar sahənin və dünya bazarında kənd təsərrüfatı məh-

sullarının rəqabət qabiliyyətini tədricən artırmaq mümkün olacaqdır.

Aqrar sahədə və kəndin sosial sferasında yaranmış mövcud vəziyyət, investisiyalara olan tələbatı xeyli artırır. Kənd təsərrüfatı üçün əlverişli şəhərlərarası nisbətlərin formalaşdırılacağı, aqrar sahənin istehsalının kifayət qədər gəlirli səviyyədə olmasının təmin ediləcəyi təqdirdə aqrar sahənin əmtəə istehsalçılarının xüsusi vəsaitləri və münasib şərtlərlə verilən bank kreditləri də əsas investisiya mənbələrinə çevriləcəkdir. Emal sənayesinin tez bir zamanda inkişafı və modernizəsi üçün, xarici kapitalın cəlb edilməsi aqrar sahənin kapital ehtiyatlarına olan tələbatının ödənilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Aqrar sahənin inkişaf etdirilməsi məqsədilə əsasən kooperativ tipli milli kredit sisteminin, eləcə də dövlət tərəfindən dəstəklənən və əmtəə istehsalçıları tərəfindən təşkil və yaxud nəzarət edilən səhmdar kommersiya banklarının yaradılması və onların fəaliyyətinin stimullaşdırılması son dərəcədə maraqlıdır. Bu baxımdan Hollandiyanın Rabobankının təcrübəsindən istifadə edilməsi məsləhət bilinirdi.

Dünyada kənd təsərrüfatının inkişaf meyilləri və Azərbaycan kəndlisinin tarixi ənənələri nəzərə alınmaqla, kənddə mülkiyyət formalarının müxtəlifliyi bundan sonra öz əhəmiyyətini saxlayacaqdır. Xırda təsərrüfatlı əmtəə istehsalçılarının təşkilatlanması, onların üfqi xətt üzrə kooperativləşməsi və yaxud satış təchizatı xarakterli kooperativlərin yaradılması məsələləri aqrar sahənin inkişafına xüsusilə mühüm təkan verərdi.

Müasir şəraitdə kəndlərdən əhali axınının qarşısının alınması və unudulmuş kəndlərin yenidən canlandırılması həllini gözləyən məsələlərdəndir. Bu baxımdan regionların inkişaf etdirilməsi yuxarıda adı çəkilən problemlərin həlli ilə yanaşı, eyni zamanda istehsal potensialından istifadənin yaxşılaşdırılması, ekoloji təmiz ərzaq məhsullarının istehsalının genişləndirilməsi baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, artıq ekoloji təmiz məhsullara olan münasibət meyarları dəyişməkdədir və bu da respublikanın bir çox bölgəsində səmərəli istehsalın qurulmasına təkan verəcəkdir.

Regional siyasətdə vahid bazar məka-

nın formalaşması, aqrar sahədə məhsulların və xidmətlərin, kapitalın sərbəst yerləşməsi üçün şəraitin yaradılması ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur. Eyni zamanda, təbii-iqtisadi şəraitin müxtəlifliyi nəzərə alınaraq, ayrı-ayrı regionlara münasibətdə sosial-iqtisadi siyasətin formalaşmasına differensiasiyalı münasibət gücləndirilməlidir.

Nəqliyyat xərclərinin azaldılmasına, ərzaq məhsullarının istehsal edildiyi yerlər və şəhər bazarları üzrə vahid iqtisadi məkanın formalaşması və səmərəli fəaliyyətin təşkili əsas məsələlərdəndir. Məhsulların əlverişli şərtlərlə daşınması təmin olunana qədər əmtəə istehsalçılarının istehsal etdiyi artıq kənd təsərrüfatı məhsullarının onlardan satın alınması və bazarın sabitliyi pozulan ayrı-ayrı regionlarda bazarlara əmtəə müdaxiləsi təcrübəsi geniş tətbiq edilməlidir. Bu kontekstdə dövlət ehtiyacıları üzrə satın alınmalarda yerli istehsal məhsullarına üstünlük verilməsi və intervensiya fondlarının yaradılması da məqsəduşdur.

İqtisadi və sosial dəyişikliklər aqrar sahəyə istehsalın idarə edilməsi sistemlərində də köklü dəyişikliklər yaradacaqdır. Yeni tipli istehsal münasibətlərinin inkişafı ilə əlaqədar iqtisadiyyatın idarə edilməsinin bütün səviyyələrində çoxsaylı məqsədli proqramların həyata keçirilməsi, yaranmış vəziyyətdə bazar subyektlərinin istiqamətini təmin edən müvafiq planlaşdırma sisteminin formalaşması mühüm vəzifələrdən biri olacaqdır.

Aqrar sahənin inkişaf strategiyası yaxın gələcəkdə Azərbaycanın dünya bazarına kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracatçısı kimi çıxmasına imkan yaradacaqdır. Uğurlu aqrar strategiyası nəticəsində Azərbaycan dünya bazarında pambıq və pambıq parça məmulatları, üzüm və şərab məhsulları, meyvə – tərəvəz və konserv məhsulları, bostan məhsulları, tütün və tütün məhsulları, toyuq əti, yumurta, yun kimi məhsulların ixracatçısına çevrilə bilər.

Aqrar bölmədə inkişaf strategiyasının uğurları xeyli dərəcədə hüquqi normativ bazanın mükəmməlliyindən asılıdır.

Azərbaycanda «Aqrar-sənaye istehsalının dövlət tənzimlənməsi haqqında», «Kənd təsərrüfatı və torpaq bankları haqqında», «Aqrar sahənin maliyyə sağlamlaş-

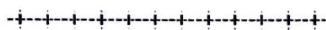

dırılması haqqında», «Kənd təsərrüfatının inkişafı və aqrar-ərzaq siyasəti haqqında», «Tədarük və satış intervensiyaçıları haqqında», «Kənd təsərrüfatının və aqrar-ərzaq bazarının tənzimlənməsi haqqında», «Kənd təsərrüfatı istehsalının stimullaşdırılması haqqında», «Kənd təsərrüfatı məhsullarının standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılması haqqında», «Ərzaq fondları haqqında», «Kənd təsərrüfatı məhsullarının və istehsal vasitələrinin marketinqi haqqında», «Aqrolizinq haqqında», «Ailə kəndli təsərrüfatları haqqında» qanunların işlənilib hazırlanması aqrar siyasətin uğurla həyata keçirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Aqrar sahədə qəbul edilməsi zəruri olan qanunvericilik aktları və bu sahədə mövcud qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi

eyni zamanda kənd təsərrüfatının dövlət tərəfindən dəstəklənməsi və aqrar-ərzaq bazarının tənzimlənməsi, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarına kreditlər verilməsi, sığorta sisteminin dəstəklənməsi, toxumçuluğun, cins heyvandarlığın və balıqçılığın dəstəklənməsi, taxıl bazarının tənzimlənməsi və s. üzrə dövlət proqramlarında öz əksini tapmalıdır.

Bu qanunların və proqramların səmərəli icra mexanizminin formalaşdırılması mülkiyyət və təsərrüfatçılıq formalarından asılı olmayaraq kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıların, eləcə də aqrar-ərzaq bazarının digər subyektlərinin fəaliyyəti üçün iqtisadi şəraiti əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdıracaq və rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatının təşəkkülünə imkan verəcəkdir.

AQRAR İSLAHATLAR VƏ ELMİ TƏDQIQAT SİSTEMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Ə.C.MUSAYEV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi
Aqrar Elm Mərkəzinin baş direktoru

Ölkənin olduqca zəngin və rəngarəng torpaq iqlim şəraitinə malik olması respublikamızda aqrar bölmənin daha çox elm tutumlu bir sahə olmasını şərtləndirir. Ona görə də elmi-tədqiqat sistemi həmişə kənd təsərrüfatının inkişafında strateji rol oynamışdır.

Aqrar islahatların başladığı 1995-ci ilədək Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi sistemində aqrar sahədə fəaliyyət göstərən 15 elmi-tədqiqat və 1 tədris institutu (Az.DKTA) tərəfindən keçmiş sosialist təsərrüfat sisteminin tələbləri baxımından o dövrlük kolxoz, sovxoz, təsərrüfatlararası birliklər və digər qurumların inkişafına yönəldilmiş tədqiqat mövzuları yerinə yetirilmişdir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən elmi-tədqiqat müəssisələrinin fəaliyyəti sırf sahə prinsipləri əsasında qurulduğundan həmin dövrdə onların maddi-texniki bazası və kadr potensialı elmi nəticələrə olan real tələbatdan asılı olmayaraq aqro-sənaye komplekslərinin inkişafına uyğun gücləndirilirdi. Eyni zamanda həmin dövrdə istər respublika daxilində, istərsə də ittifaq çərçivəsində elmi sahələrin koordinasiyası, kompleks

mövzuların işlənməsi lazımi səviyyədə təşkil etmədiyindən, beynəlxalq elmi-texniki əməkdaşlıq sahəsində əlaqələrin yaradılması da lazımi səviyyədə olmamışdır. Bununla belə, həmin vaxtadək keçmiş tarixi dövrdə Azərbaycan aqrar elmində milli elmi kadrların yetişdirilməsi və bir sıra elmi nailiyyətlərin əldə olunması sahəsində xeyli uğurlar qazanılmışdır.

Respublikamızın kənd təsərrüfatında aqrar islahatlara 1995-ci ilin fevralından başlanılsa da, əslində aqrar elmi tədqiqat sistemində müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsinə əsasən 1999-2000-ci illərdən başlanmışdır. Düzdür, beynəlxalq elmi-texniki əməkdaşlıq sahəsində bir sıra beynəlxalq elmi mərkəzlərlə əlaqələrin qurulmasına bundan xeyli əvvəl başlanmışdır.

Həyata keçirilən *aqrar islahatların* getdikcə dərinləşməsi nəticəsində ölkənin aqrar bölməsi öz istehsal istiqamətini tədricən dəyişdiyindən kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələri ilə məşğul olan özəl təsərrüfat qurumlarının miqdarı durmadan artmaqda idi. Bununla əlaqədar, istehsalın həcmi, məhsulların çeşidi, keyfiyyəti və qiyməti